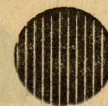

INGE
UNT

DIALOOG

Kool aastal 2000. Selle kauge teema üle istusid aru pidama Eesti kaks juhtivat pedagoogikateadlast — Tartu Riikliku Ülikooli pedagoogikateedri juhataja, professori kt. Inge Unt ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi pedagoogikateedri juhataja, professori kt. Heino Liimets.

Kas 2000. aasta teema ongi nii kauge? Täna sed kooliõpilased on 2000. aastal oma parimas töömeheas, niisiis praktiliselt kasutamas neid teadmisi-oskusi, seda kasvatust, mis me täna kaasa anname.

Kool töötab tulevikule. Selles on oma võlu ja oma oht. Kas täna osatakse näha, mida inimene tulevikus peab teadma, suutma, millised isiksuse omadused peavad uue aja inimesel ülekaalus olema? Ja kui osatakse, kuidas siis

oleks kõige otstarbekam koolis neid teadmisi õpetada ja omadusi kujundada? Kas kool ise on küllalt uuenemissuuteline, et toime tulla tulevikku töötamise missiooniga? Neile küsimustele otsitakse vastust arvukates koolidiskussioonides. Kuid enamalt jaolt tänase kooli vigu korrigeerivalt.

Inge Undi ja Heino Liimetsa dialoog lähtuski küsimusest: kas homme kool on tänase vigadeparandus või täiesti uus kvaliteet? Siit sündis omakorda rida teisi, küll isiksuse struktuuri, küll kooli struktuuri puudutavaid küsimusi.

Inge Unt asetas ennast vabatahtlikult «konservatiivi» positsioonile. Et kahekõne oleks kahe kõne. Ja naised olevat loomuldasa meestest konservatiivsemad...

HEINO
LIIMETS

H. L.: Vastates ajakirjanike küsimusele ütles akadeemik Gustav Naan millalgi, et ta oleks tohtutult eksinud, kui ta 1941. aastal üliõpilasena püüdnuks ennustada, milliseks kujuneb aasta 1975.

Tänases dialoogis oleme meiega ennustajad. Et meie jutt ei näiks liivale rajatud, fikseerigem lähetealused.

Esiteks. Marksism õpetab, et kõik uus küpseb vana rüpes. Järelikult on tulevik olemas juba olevikus, ning asi seisab ainult selles, kas me suudame neid tulevikuidusid näha. Teisiti öeldes, kas me saame veel nõrgalt esindatud arengutenditse viia mingisse tulevikupunkti, näiteks aastasse 2000, ja teha siis arvatavast tulevikupildist järeldused oleviku suhtes, oma praeguse käitumise, püüdluste, taotluste suhtes.

Teiseks. Marksism õpetab, et uus on vana eitus. Järelikult on tulevik mingis osas oleviku eitus, tulevikukool teatud mõttes olevikukooli eitus. Me ei saa rääkida mingist tulevikukoolist, ilma et ütleksime selgesti välja, mille poolest on praegune kool halb, kõlbmatu. Tulevikkuvaja eitus ei saa olla sanitaarremonditegija eitus. Suurim oht ongi selles, et me näeme tulevikku ainult natuke parandatud olevikuna.

I. U.: Kas pole siiski kogu kultuuriajalugu näidanud, et äärmuslikke eitusi ei esine? Ütlesid esimeses lähetekohas õigesti: tulevikuidu, -alge kätkeb tänases päevas. Niisiis on tulevikukool mõneti juba olemas, kasvab välja tänasest. Veel. Kas mitte kogu kooliajalugu ei räägi nende kapitaalsete uuenduste vastu? Kõik uuendused, mis kogu olemasolevat õppe- ja kasvatusüsteemi või haridussüsteemi on eitanud, on toonud koolile palju pahandust ja lõpuks läbi kukkunud. Pärast moelainetust on asjad tegelikult arenenud evolutsiooniliselt — uuendustaotlustest on võetud mõningad ratsionaalsemad elemendid ning need olemasolevasse süsteemi sulatatud.

H. L.: Arvan, et su järeldused ajaloost ei ole päris korrektsed. Pedagoogika ja kooli ajalugu pole minu meelest sugugi evolutsiooniline. Kohustuslik haridus kõigile on teatud mõttes revolutsioon, keskharidus kõigile — samuti. Hariduse eesmärkides ja ülesannetes on ilmselt toimunud revolutsioonid. Tunnisüsteem koolis oli revolutsiooniline sündmus. Nüüd on vist probleem selles, et eesmärkide revolutsioon nõuab ka kooli organisatsiooni ja meetodite revolutsiooni.

I. U.: Minu arvates on millegi eitus ja revolutsioon siiski kaks ise asja. Kui sa mõistad revolutsiooni umbes sellises tähenduses, nagu räägime näiteks kultuurirevolutsioonist, siis olen sinuga nõus. Mis eitusse puutub, siis tooksin vastuväiteks akadee-

mik Naani ühe teise mõttekäigu: teadlasi iseloomustab püüd olemasolevat (praktikat) järsult muuta, teha pöörded suure nurga all. Aga praktilised rakendused ei lähe just sellepärast hukka, et on olemas administraatorid, kes suunavad arengut para ja nurga all, et ta teel püsiks. Selline normeeriv tegevus on ka hariduse vallas vajalik. Administraatorite ja originaalsete mõtlejate ühistootlustes-tegevuses kujunebki ehk välja optimaalseim tulevikukooli variant. Tulgem asja juurde! Ma mõtlesin ennist konkreetseid õpetamise ja kasvatuse muutusi, mille iga väiksemgi praktiline rakendus toob endaga kaasa muu-

K

tuste laviini ka sotsiaalse elu teistes valdkondades. Selle eest peame ikkagi vastutama. Tegemist on inimestega, inimsaastustega, tulevikuinimese isiksusega.

H. L.: Jaa, jaa, revolutsiooni peamegi tegema just nende isiksuste pärast. Näiteks õppeainete sisu reform oli (või revolutsioon, kuidas sa arvad?). Meie programmi on nüüd kogukad, lapsed saavad mõnes aines kaks korda kogukama pagasi, kui meie saime. Aga õpetamine käib enam-vähem samal moel nagu 30—40 aastat tagasi. Tagajärg: nad ei tule toime. Või kui tulevad, siis suurte ohvritega, see tähendab vaba aja, klassivälise tegevuse ja tervise arvelt. Võib-olla on vaja õpetamismeetodite revolutsiooni?

I. U.: Lähtealusena on oluline teada tulevikuinimese mudelit. Siis muutuvad selgemaks hariduse eesmärgid, kooli ülesanded, milliseid pedagoogikateadlased peavad konkretiseerima. Võtkem kasvõi kasvatamise ja õpetamise taksonoomiate küsimus. Kas me teame, mida me taotleme üksikute kasvatusalade kaudu, missuguseks me tahame tulevikuinimest kujundada? Väga uduselt. Jätame liiga palju stiihia hoolde, tikume vaid vigadest õppima, vigu parandama.

H. L.: See on loomulik, sest nagu juba öeldud, meie remondime ja teeme juurdehitusi, s. t. püüame evolutsiooniliselt uusi probleeme lahendada!

I. U.: Mulle näib, et meie koolielu on ühetooniliselt intellektuaalne ja väheemotionsaalne. Vaeslapse osas on nii füüsilise kui esteetiline kasvatus. Sul on õigus, meedikute ja koolihügienistide uurimused lausa sunnivad asjasse tõsiselt suhtuma. Juba väga õrnas eas täheldatakse meie lastel südame- ja vererõhuhäireid, liigset kehakaalu, depressiivseid seisundeid. Kas inimlapseki ei vaja looduskaitset? Sest ka tema on osa loodusest.

Juba Rousseau ütles, et kool püüab lapselt tema lapseoõme vägisi ära võtta. Seda enam patustab tänapäeva kool oma 7+3-tunnise tööpäera ja 6-päevase töönädalaga. Ja kui vähe on kooli jäänud mängu- ning loomingulemente, emotsioone, kui vähe liikumist nõudvat tegevust.

Esteetiline ja emotsionaalne kasvatus on tänapäeval ekstraolulised veel selle tõttu, et inimene oskaks täiskasvanuna oma suureneva vaba aja midagi peale hakata. Praegu ei saa ta selleks mingit ettevalmistust, sest lapsepõlves vaba aega lihtsalt pole.

H. L.: Praegu kasvatab kool n.-õ. osainimest, kelle pea on informatsiooni täis topitud. Aga osainimene pole kohanemissuuteline ühakiiremi ni muutuv ja suheterohkes keskkonnas. Pedagoogika ülesanne on välja selgitada, millised on isiksuse struktuuri need elemendid, mis muudavad inimese suuteliseks aktiivselt mõjustama keskkonda, olema subjekt, ja millised on need, mis kindlustavad tema kui objekti kohanemise keskkonnaga (eneseregulatsiooni).

Üha muutuv situatsioonis peab inimeses ka miski püsiv olema. Püsikindluse annab isiksusele ilmselt maailmavaade. Kuid ainult sel juhul, kui maailmavaadest on saanud eneseteadvuse osa. Sellepärast pean eneseteadvust isiksuse struktuuris olulisimaks. Eneseteadvusse kuulub ka maailmapilt, suhtumine

võimetest lähtuvad valikuvõimalust. Peaksime nivellemisele juba praegu täiel häälel vastu hakama.

Välja arendamata on jäänud ka valikuvõimelisus, mis aga on isiksuse eneseregulatsiooni alus. Mitte ainult kutsevalikuvõimelisus, vaid valikuvõimelisus üldse oma elukorralduses. Isegi seda väikest võimalust, mida meie koolile praegu annavad fakultatiivained, me ei realiseeri, seades õpilased mitte valiku, vaid alternatiivi ette: kas see aine või üldse mitte midagi. Tegelikult on valikusituatsioon koolis vajalik nii valikuoskuse (-võimelisuse) kasvatamiseks kui ka õppimisvalmiduse ergutamiseks, mille vähesust ühiskond nii valuliselt tunnetab üldisele keskharidusele üle minnes.

H. L.: Ma mõtlen, kas pole siin tegemist võrdõiguslikkuse väärtõlgendusega. Võrduspõhimõtetele apelleerides eitavad mõnedki haridustegelased diferentseeritud kooli. Tõeline võrdsete võimaluste tee käib oma eelduste, soovide ja ühiskonna vajaduste kooskõlastamise kaudu. Igal inimesel peavad olema võrdsed võimalused välja arendada need võimed ja eeldused, mis tal on. Kui näiteks tagasihoidlike matemaatiliste eeldustega last sunnitakse teistega võrdselt matemaatikat õppima, siis on ta tegelikult asetatud ebavõrdsesse olukorda. Esiteks ta ei tule toime, teiseks ta ei saa oma mina realiseerida. Teisel, kus ta on võimelisem, pakub kool

loodusesse, ühiskonnasse, arusaamine looduse ja ühiskonna arengu seaduspärasustest, enesetunnetus ehk mina-pilt, teadlikkus oma ambitsioonidest, võimalustest.

On selge, et kooliteadmised (õppeained) annavad maailmavaate kujunemise alused. Kuid ainult alused. Maailmavaade peab isiksuse struktuuri osaks muutuma. Mitte külm teadmise suhe, vaid emotsionaalne, hinnanguline suhe.

I. U.: Siit kasvabki välja vajadus koolis individuaalsust arvestada. Uus ühiskond nõuab oma liikmetelt erinevaid andeid, kõigekülselt väljaarenenud võimeid. Praegune pedagoogikateadus ja koolipraktika lähtuvad õpetamises ja kasvatamises sageli ühenäolisusest ja maksimalismist: kõik õpilased tegelgu võrdselt kõigega ja saavutagu võrdselt häid tulemusi. Me ei jäta õpilastele nende individuaalsetest iseärasustest, eeldustest ja

aga vähe, näiteks mingis esteetilise ettevalmistuse valdkonnas. Ja ühiskond kaotab selle läbi.

I. U.: Jah, üldine keskharidus ja ühesugune keskharidus pole identsed mõisted. Ülim aeg on sellest teaduslikult tõestatud tõest teha koolipraktikasse ulatuvaid järeldusi. Ent meiegi oleme seni kõnelnud hariduse eesmärkidest, mitte nende realiseerimise teedest.

H. L.: Uus, arenenud sotsialistlik ühiskonna kool peaks olema mitmeski mõttes teistsugune, kui ta praegu on. Esiteks on teistsugune tema suhe ümbritsevaga. Kool arvestab muutunud perekondlikku situatsiooni. Arvestab massikommunikatsioonivahendite olemasolu ja mõju — praegu ei tee ta seda üldse või teeb napilt. Uus kool peab olema uue ühiskonna orgaaniline osa. Ja mitte ainult kool. Tõeline kommunistlik kasvatus (eriti aga kül-

VELLO PUNNINGU foto

beline (kasvatus) realiseerub igapäevases ühiskonnakasulikus töös. Seda on öelnud Lenin. Selge, et õpilane ei saa nüüdisaegsest keerukast tootmisest osa võtta, kuid ta saab olla (väga mitmesugustes vormides) aktiivne osaline ühiskonna kultuurielus, teistegi vaba aja sisustamises jne. Televisioon ja raadio on lapsi juba praegu kiiduväärsest oma saadetesse kaasa tõmmanud, kuid seda võiks teha märksa julgemalt.

I. U.: Selline ühiskonnakasulikkus jääb ebamääraseks! Ja mida sa mõtlesid muutunud perekondliku situatsiooni all? Kolmandaks: kas sa ei kipu pisut liialdama — praegune kool arvestab massikommunikatsiooni mõju küllaltki. Vastasel juhul ei saaks õpetaja ju üldse laste ette minna.

H. L.: Näiteks noored liiklusinspektorid pole kuidagi abstraktne nähtus.

I. U.: See on teine asi. Ja EOM. Ja noored looduskaitsejad. Ja...

H. L.: Aga perekond minetab järjest rohkem oma töökasvatustliku ülesande — moodsad korterid ja ühiskondlik teenindus ei jäta selleks kuigi palju võimalusi.

I. U.: Paljud emad koormavad ennast üle, laskmata lastel elementaarseidki asju ise teha!

H. L.: Perekonda hakkab järjest rohkem siduma ühine vaimuelu, mitte niivõrd ühine majandamine.

AL 2000

I. U.: Täiesti nõus. Selle positiivsed eod on juba olemas!

H. L.: Niisiis vaimse suhtlemisega võtavad lapsed taas osa perekonnaelust, väärtuste vahetamisest perekonnas. Mis puutub massikommunikatsioonivahendite mõju arvestamisse kasvatuses, siis seda tehakse siiski liiga vähe ja oskamatu (kui mitte algeliselt). Kuid jätkakem uue kooli teemadel. Uues koolis tuleb kolmandiku võrra vähendada õppekoormust, alles siis saab kool tagada kõigi laste eeldustekohase arengu. Praegu kannatavad kõik kooliastmed tohutu ülekoormuse all.

I. U.: Kas kolmandiku võrra kärpida õppematerjali, -aega või -aineid?

H. L.: Materjali loomulikult. Aineid tuleb ehk juurdegi. Vähem tunde päevas ja viiepäevane koolinädal.

I. U.: Viiepäevane koolinädal, mis jätab rohkem võimalusi füüsiliseks tegevuseks, päästaks lapse organismi ülekoormatusest ja kurnatusest, muudaks lapse vaimselt vastuvõtlikumaks. Töötulemuste paranemine on reaalne. Minu arust ei ole probleem mitte ainult õppematerjali hulgas ja selle vähendamises, vaid ka materjali sisus. Teaduse seisukohalt olulisimat sisaldav ning loogiliselt struktureeritud materjal annab iseenesest aja kokkuhoidu. Ei ole vaja õpilastele infoputuse sildi all suurt hulka üksikfakte pähke panna. See takistab vaimset arengut, teoreetilist mõtlemist, tervikliku ning dialektilise maailmapildi kujunemist, veel laiemalt võttes — maailma-vaate kujunemist.

H. L.: Oige! Aga kui tagasi tulla õppeplaani juurde, siis leiame, et üks kolmandik tuleks vähemasti maha võtta, allesjäänud kahest kolmandikust üks sisaldagu kohustuslikke, teine valik- või fakultatiivaineid.

I. U.: Paraku pole see meie määrata. Mina kaldun arvama, et sa jätad kohustusliku osa liiga väikeseks, tikkudes maailmapildi terviklusele teiselt poolt kallale. Ka liigne alternatiivsus on pahe.

H. L.: Maailmapildi annavad ainete süsteem ja materjali süsteemne valik.

I. U.: Süsteem on selgroog, tal peab olema liha ja luu.

H. L.: Diskussioon lubab liialdusi! Mis siis peale sisu koolis veel muutub? Pole enam praegusi tunde (algklassides ehk veel vähesel määral). Õpetaja lakkab olemast reproduktor, temast saab õpilaste töö ja tege-

vuse organiseerija, materjali ettevalmistaja, valija. Vabanenud aeg kulub tal enesearendamiseks. Tema asemel hakkavad nomenklatuurseid teadmisi vahendama kinnise süsteemi televisioon ja raadio. Õpilaste käsutuses on stereomagnetofoonid. Põhiliseks kujuneb individuaal- ja rühmatöö. Suurtes rühmades tehakse kokkuvõtteid.

I. U.: Põhilises olen sinuga nõus, kuid su tulevikupilt sisaldab taas liialdusi.

H. L.: Nagu eespool nägime, tundub tulevikupilt alati liialdusena. Usun, et asjad on tulevikukoolis palju rohkem teistmoodi, kui mina julgen välja pakkuda.

I. U.: Olen alati pooldanud õpilaste iseseisva töö laiendamist koolis ja õpetaja vahetamist reproduktori osast. Olen ka nõus, et ülmalt traditsiooniline õppetund varem või hiljem teisekseneb. Ja tunduvalt. Aegajalt oleks otstarbekas vanematele klassidele ühisloenguid pidada, aegajalt lahutada klass gruppideks. Lisandub õpilase individuaalne töö raamatukogus, laboratooriumis. Ja nii edasi. Kuid ma ei ole nõus, et elava õpetaja vahetab välja mistahes tehniline vahend (kasvõi televiisor). Sa näed õpetajat töö organiseerijana. Aga õpetaja kui isiksuse vahetu kontakt, tema mõju, tema suhtumine? Õpetaja kui probleemide lahendamiseks? Kui autoriteet? Õpetaja isiksuse mõju õpilastele peab jääma!

H. L.: Arvad, et see on praegu nii väga suur! Ma ei poolda tulevikukooli ülevaateid programmõppele, kuid õpetaja isiksuse mõju ei saa ka üle tähtsustada. Õpetaja elukutse pole ammu enam erakordne. Seejuures kuuleb-näeb huvitavaid isiksusi televisioonis, raadios. Olen nõus, et õppimine mallisiksuste kaudu on oluline, ja jääb. Nende ring aga avarduv ja õpetaja ei saa pretendeerida kuigi valitsevale osale selles.

Arutlused õpetaja isiksuse väga suurest mõjust on lähtunud hoopis teistsugusest kultuurisituatsioonist.

I. U.: Õpilane, kufunev isiksus vajab tugeva isiksusega suhtlemist kahepoolse kommunikatsioonina. Raadio ja televisioon ei aita. Õpetaja isiksusega pole asjad ka nii halvad, kui sinu jutust välja tuleb.

H. L.: Ma ei ole ju sugugi õpetaja vastu. Arvan koguni, et õpetaja võimalused suurenerad. Ta ei tohi end peenrahaks vahetada! Teaduste integratsiooniga peaks minu arust tulevikukooliõpetuses kaasnema õppeainete integratsioon. Nii et mitte enam ühe aine õpetaja, vaid õpetajate grupid, kes tegelevad ainete tsükliga, õpetavad ainetevahelisi seoseid silmas pidades. Iga õpetaja võib esineda ka naaberaines, selles lõigus, milles ta on kõige teadlikum, kõige paremini informeeritud. Ajaloõpetaja võib esineda kirjanduses, bioloogiaõpetaja füüsikas, matemaatikaõpetaja keemias. Ja ka vastupidi.

I. U.: Kuivõrd on see kooskõlas teaduste diferentseerumisega?

H. L.: Diferentseerumine käskäes integratsiooniga!

I. U.: Õpetajate ettevalmistuses peab see ennekõike kajastuma.

H. L.: Hakatakse taas mitme aine õpetajaid koolitama, millest ülikool loobus. Liitkute! Tulevikuõpetaja ei tohi maailma läbi kitsa pilu vaadata, vaid ta peab nägema maailma avaralt platvormilt. Ta olgu integreerimisvõimeline.

I. U.: Aga kui me kõrgkoolis üldharidust aina laiendame — seda me ju teeme —, kas ei maksa see käte tulevaste teoreetikute ettevalmistuses?

H. L.: Teoreetikuks ei kujuneta üldettevalmistuse, vaid valikainete, erikursuste, fakultatiivide kaudu. Üldettevalmistus peab andma integratiivse maailmapildi.

I. U.: Teatavasti kordub õpetaja kitsas maailmapilt tema õpilastes...

H. L.: Järelikult oled nõus, et se-nine kitsalt ühele ainele orienteeritud ettevalmistus kitsendab õpetaja rolli ja rollikohase esinemise võimalusi diferentseeritud tulevikukoolis, mille vajalikkusest me äsja rääkisime. Loodan, et tulevikukool, mille kontuure me täna visandada püüdsime, on palju vähem vanas kinni, kui meie täna näha suutsime.

I. U.: Meie pildile peavad teised lisama oma, märksa täpsemini nähtud, märksa paremini tõestatud pildi. Et juba täna tulevikukooli ehitama hakata. Et ise olla tulevikuks paremini valmistunud.

SILVIA VISSAK

KALJO RAUA fotod